

فرهنگ فیلمنامه

واژگان واحد ادبی به تنوع برای فیلم نامه نویسان

محمد زیدی

سرشناسه	گذرآبادی، محمد، ۱۳۴۵ -
عنوان و نام پدیدآور	فرهنگ فنیلمنامه: واژگان و اصطلاحات تخصصی
مشخصات نشر	فیلم نامه نویسان / محمد گذرآبادی.
مشخصات ظاهری	تهران: بنیاد سینمایی فارابی، ۱۳۹۳.
شابک	۴۵۵ ص.
وضعیت فهرست نویسی	۵-۳۲-۲۷۳۹-۹۶۴-۹۷۸
موضوع	فیلم
موضوع	فیلم نامه نویسی -- واژه نامه ها
رده بندی کنگره	فیلم نامه نویسی -- اصطلاح ها و تعبیرها
رده بندی دیویی	۱۳۹۳ ک ۴ ۱ / ۱۹۹۸ PN
شماره کتابشناسی ملی	۳۹۱/۴۳۰۳
	۳۴۴۳۳۱۴

انتشارات بنیاد سینمایی فارابی
فرهنگ فیلمنامه

نویسنده: محمد گذرآبادی

ویراستار: احمد فرهنگ‌نیا

مدیر اجرایی: مریم رهبر

طراحی جلد: علی سمیعی مقدم

صفحه‌آرایی: حمید کریمی

لیتوگرافی و چاپ: نقره‌آبی، صحافی: فاروس

نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۳

بها: ۱۹۵/۰۰۰ ریال

شمارگان: ۳۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۷۳۹-۳۲-۵

نشانی: تهران، خیابان جمهوری اسلامی، خیابان سی تیر، شماره ۷۵

تلفن: ۶۶۷۲۷۸۵۵

کلیه حقوق متعلق به بنیاد سینمایی فارابی و محفوظ است

فهرست مطالب

۱۹

مقدمه —

I

۲۳

آرزو (desire)

۲۵

آغاز (beginning)

۳۰

آنتاگونیست (antagonist) ← حریف

الف

۳۱

ابهام (ambiguity)

۳۳

استاد (mentor)

۳۵

استعاره (metaphor)

۳۸

اشاره‌ی ضمنی (allusion)

۳۹

اقتباس (adaptation)

۴۳

اکشن - ماجراجویی (action-adventure)

- انتقال (transition) — ۴۶
 انگیزه (motivation) — ۴۸
 انیمیشن (animation) — ۴۹
 ایده (idea) — ۵۱
 ایست نویسنده (writer's block) — ۵۳

- تأیید (recognition) ← مکاشفه — ۵۵
 ترمیمی (rewriting) — ۵۵
 تحریر (critique) — ۵۸
 بسته (closure) — پایان / پایان بندی — ۶۱
 بسط (parallel development) ← میان برش — ۶۱
 بیان (voice) — ۶۱

- پارودی (parody) — ۶۳
 پایان / پایان بندی (ending) — ۶۴
 پرده (act) — ۶۶
 پرده‌ی اول (first act) ← آغاز — ۶۸
 پرسش دراماتیک اصلی (central dramatic question) — ۶۸
 پرسوناژ (personage) ← شخصیت — ۶۹
 پرمایه (high concept) ← پیش فرض — ۶۹
 پروتاگونیست (protagonist) — ۷۰
 پرورش گروهی فیلمنامه (team development) — ۷۱
 پیرنگ (plot) — ۷۱
 پیرنگ‌محور (plot-driven) — ۷۶
 پیرنگ فرعی (subplot) — ۷۳
 پیش‌خبر (foreshadowing) — ۷۸
 پیش‌داستان (back-story) — ۸۰

۸۳	پیش‌درآمد (prologue) ← آغاز
۸۳	پیش‌فرض (premise)
۸۷	پیشینه (prequel)

۳

۸۹	تأثیر (effect)
۹۲	تجلی (epiphany)
۹۴	تحقیق (research)
۹۵	تحلیل‌گستان (story analyst) ← فیلمنامه‌خوان
۹۵	تدوین موازی (parallel editing) ← میان‌برش
۹۵	ترسناک (horror)
۹۸	تشفیر (consonance)
۹۸	تدریج‌منت (climax) ← طرح‌المنامه
۹۸	تریلر (thriller)
۱۰۰	تصادف (coincidence)
۱۰۱	تعقیب و گریز (chase)
۱۰۳	تعطیل (suspense)
۱۰۵	تعطیل ناباوری (suspension of disbelief)
۱۰۸	تکرار (recapitulation / recap)
۱۱۰	تک‌گویی (monologue)
۱۱۰	تمپو (tempo)
۱۱۰	تمثیل (allegory)
۱۱۰	تنش دراماتیک (dramatic tension)
۱۱۰	تیپ شخصیت (character type)
۱۱۵	تئوری مؤلف (auteur theory)

۴

۱۱۷	جلوه‌های صوتی (sound effects)
۱۱۷	جنایی (crime)

- ۱۱۹ چرخش (twist)
 ۱۲۲ چندپیرنگی (multi-plot)
 ۱۲۴ چندصدایی (polyphonic) ← چندپیرنگی

- ۱۲۵ حادثه (event / incident)
 ۱۲۶ حادثه محرک (inciting incident)
 ۱۲۷ مونولوگ (soliloquy)
 ۱۲۸ حذف (ellipsis)
 ۱۲۹ حرکت آهسته (slow motion)
 ۱۳۰ حریف (antagonist)
 ۱۳۳ حلال مشکلات (deus ex machine)
 ۱۳۳ حل و فصل (resolution)
 ۱۳۴ حماسه (epic)

- ۱۳۷ خاطره‌ی تلخ (ghost) ← پیش‌داستان
 ۱۳۷ خرده‌پیرنگ (miniplot) ← روایت غیرخطی
 ۱۳۷ خط کنش (line of action) ← کنش
 ۱۳۷ خواسته (want) ← آرزو

- ۱۳۹ داستان‌های موازی (parallel stories) ← چندپیرنگی
 ۱۳۹ درام (drama)
 ۱۴۲ درام اجتماعی (social drama)
 ۱۴۲ درام تاریخی (historical drama)
 ۱۴۴ درام جاسوسی (espionage drama)

- ۱۴۴ درام چنددیدگاهی (multi-perspective drama) ← روایت چندقهرمانی
 ۱۴۴ درام خانوادگی (domestic drama / family drama)
 ۱۴۵ درام دادگاهی (courtroom drama)
 ۱۴۵ درام سیاسی (political drama / political film)
 ۱۴۶ درام مستند (docudrama)
 ۱۴۸ دغلباز (trickster)
 ۱۵۰ دکتر فیلمنامه (script doctor)
 ۱۵۰ (style)
 ۱۵۱ دوراهی (dilemma)

- ۱۵۳ رازگشایی (revelation) - کشفه
 ۱۵۳ راوی (narrator)
 ۱۵۷ رمانس (romance)
 ۱۵۸ روایت چندقهرمانی (multi-protagonist narrative / ensemble film)
 ۱۵۹ روایت چندمنظوره (multi-lens narrative) ← چندپیرنگی
 ۱۵۹ روایت خطی (linear narrative)
 ۱۶۱ روایت غیرخطی (non-linear narrative)
 ۱۶۶ ریتم (rhythm)

- زمان (time)
 زندگی‌نامه‌ی خودنوشت (autobiography)
 زیرمتن (subtext)

- ژانر (genre)

- ۱۸۱ ساتیر (satire)
- ۱۸۳ ساختار (structure) ← پیرنگ
- ۱۸۳ ساختار سه پرده‌ای (three-act structure)
- ۱۸۶ سایه (shadow)
- ۱۹۰ سبک (style)
- ۱۹۳ سب آپرا (soap opera)
- ۱۹۳ ستون فقرات (spine) ← پرسش دراماتیک اصلی
- ۱۹۳ سرگرمی (entertainment)
- ۱۹۳ رمان (romance)
- ۱۹۴ سفر قهرمان (hero's journey)
- ۱۹۶ سکانس (sequence)
- ۲۰۶ سکانس افتتاحیه (opening sequence) ← آغاز
- ۲۰۶ سیناپس (synopsis) ← خلاصه فیلمنامه

- ۲۰۳ شخصیت (character)
- ۲۰۶ شخصیت‌پردازی (characterization)
- ۲۰۹ شخصیت‌محور (character-driven)
- ۲۱۰ شخصیت اصلی (main character) ← پروتاگونیست
- ۲۱۰ شخصیت فرعی (secondary character / minor character)
- ۲۱۶ شخصیت‌های کهن‌الگویی (archetypal characters) ← کهن‌الگو

- ۲۱۵ صحنه (scene)
- ۲۱۹ صحنه اجباری (obligatory scene) ← بحران
- ۲۱۹ صحنه افتتاحیه (opening scene) ← آغاز
- ۲۱۹ صدای روی تصویر (voice-over) ← نریشن

- ۲۲۱ ضداوج (anti climax)
- ۲۲۲ ضدپیرنگ (antiplot) ← روایت غیر خطی
- ۲۲۳ ضدقهرمان (antihero)
- ۲۲۴ ضرباهنگ / ضرب (pace / pacing)
- ۲۲۵ ضربه (beat) ← صحنه

- ۲۲۷ طرح کلینامه (outline)
- ۲۲۹ طرح گام به گام (step outline) ← طرح فیلمنامه

- ۲۳۱ علاقه‌مندی (sympathy) ← همدلیات‌پنداری
- ۲۳۱ علمی‌تخیلی (science fiction)
- ۲۳۲ عنوان فیلمنامه (title)

- ۲۳۵ فارس (farce)
- ۲۳۶ فانتزی (fantasy)
- ۲۳۷ فلاش‌بک (flashback)
- ۲۳۸ فلاش‌فوروارد (flash-forward)
- ۲۳۹ فیلم بقا (survival film) ← فیلم فاجعه
- ۲۴۰ فیلم جنگی (war film)
- ۲۴۱ فیلم چندقسمتی (episode film / episodic film)
- ۲۴۴ فیلم دو رفیق (buddy film / buddy salvation)
- ۲۴۶ فیلم دوره‌ای (period film) ← درام تاریخی
- ۲۴۶ فیلم زندگی‌نامه‌ای (biographical film / biopic)
- ۲۴۷ فیلم فاجعه (disaster film)
- ۲۴۸ فیلم فرار (escape film / prison break film)

- ۲۴۹ فیلم نوآر (film noir)
 ۲۵۱ فیلم ورزشی (sports film)
 ۲۵۲ فیلمنامه (screenplay / script / scenario)
 ۲۵۴ فیلمنامه خوان (script reader)
 ۲۵۵ فیلمنامه‌نویس (screenwriter / scriptwriter / scenarist)
 ۲۵۵ فیلمنامه‌ی کار (shooting script)
 ۲۵۵ فیلمنامه‌ی کوتاه (short script)

- ۲۵۹ فرمت‌بندی فیلم (formatting)
 ۲۶۲ قهرمان (heroine / hero)

- ۲۶۵ کاتارسیس (catharsis)
 ۲۶۸ کاراکتر (character) ← شخصیت
 ۲۶۸ کارآگاهی (detective)
 ۲۷۰ کارت‌های نمایه (index cards)
 ۲۷۰ کارگزار هنری (agent)
 ۲۷۲ کپشن (caption) ← میان‌نویس
 ۲۷۲ کپی‌رایت (copyright)
 ۲۷۳ کشف (discovery) ← مکاشفه
 ۲۷۳ کشمکش (conflict)
 ۲۷۸ کلیشه (cliché)
 ۲۷۸ کمدی (comedy)
 ۲۸۱ کمدی اسکروبال (screwball comedy)
 ۲۸۲ کمدی بزنبکوب (slapstick comedy)
 ۲۸۲ کمدی رمانتیک (romantic comedy)
 ۲۸۳ کمدی سیاه (black comedy)
 ۲۸۵ کمدی موقعیت (sitcom / situation comedy)

۲۸۷	کم‌مایه (low concept / soft concept) ← پیش‌فرض
۲۸۷	کنایه (irony)
۲۸۸	کنایه‌ی دراماتیک (dramatic irony)
۲۹۰	کنش (action)
۲۹۲	کنش دراماتیک (dramatic action) ← کنش
۲۹۲	کنش موازی (parallel action) ← میان‌برش
۲۹۲	کنش نزولی (falling action) ← گره‌گشایی
۲۹۲	کنش اتم (archetype)

د

۲۹۹	گره‌افکنی (climax)
۳۰۲	گره‌گشایی (denouement)
۳۰۴	گسترش (development)
۳۰۵	گفت‌وگو (dialogue)
۳۰۹	گنگستری (gangster film)

ل

۳۱۱	لاگ لاین (log line) ← پیش‌فرض
۳۱۱	لحن (tone)

م

۳۱۵	متحد (ally)
۳۱۷	مجموعه (series)
۳۱۷	مخاطب (audience)
۳۱۸	مستندنا (mockumentary)
۳۱۹	مشاور فیلمنامه (script consultant) ← دکتر فیلمنامه
۳۱۹	مضمون (theme)
۳۲۲	معرفی (exposition)
۳۲۴	معمای جنایی (murder mystery) ← کارآگاهی

- ۳۳۴ مکاشفه (revelation)
- ۳۳۶ مکاشفهی نفس (self-revelation)
- ۳۳۹ مک‌گافین (macguffin / mcguffin)
- ۳۴۰ ملودرام (melodrama)
- ۳۴۲ ملون (shape-shifter)
- ۳۴۴ منادی (herald)
- ۳۳۵ منحنی تحول شخصیت (character arc / transformational arc)
- ۳۴۰ منحنی کنش (arc of action) ← کنش
- ۳۴۰ موزیکال (musical)
- ۳۴۱ موقعیت (situation)
- ۳۴۱ موقعیت دراماتیک (dramatic situation)
- ۳۴۲ مؤخره (epilogue / epilogue) ← گره‌گشایی
- ۳۴۲ میان‌برش (crosscut / intercut)
- ۳۴۴ میان‌نویس (title / title / title card)
- ۳۴۵ میزانسن (mise-en-scene)

- ۳۴۷ نبرد نهایی (final battle) ← نقطه‌ی اوج
- ۳۴۷ نریشن (narration)
- ۳۴۹ نشست داستان (story conference)
- ۳۴۹ نقطه‌ی اوج (climax)
- ۳۵۰ نقطه‌ی بی‌بازگشت (point of no return)
- ۳۵۱ نقطه‌ی دید (point of view)
- ۳۵۱ نقطه‌ی عطف (plot point / turning point)
- ۳۵۱ نقطه‌ی وسط (midpoint)
- ۳۵۹ نقل شفاهی (pitch)
- ۳۶۲ نگهبان آستانه (threshold guardian)
- ۳۶۳ نماد (symbol) ← استعاره
- ۳۶۳ نمای افتتاحیه (opening image) ← آغاز

۳۶۳	نمایشی کردن (dramatization) ← درام
۳۶۳	نویسندگی دونفره (co-writing)
۳۶۵	نیروی مخالف (antagonism)
۳۶۸	نئونوار (neo-noir film) ← فیلم نوآر

ج

۳۶۹	وارونگی (reversal / peripety / peripeteia) ← چرخش
۳۶۹	واحدیت سهگانه (three unities)
۳۷۰	وسترن (western)
۳۷۱	ویرایش فیلم (script editing)

ز

۳۷۳	همدست (ally) ← متحد
۳۷۳	همدلی (empathy) ← لذات همدلی
۳۷۳	همذات‌پنداری (identification)

س

۳۷۷	فیلم‌شناسی
۳۹۷	واژه‌نامه به ترتیب الفبای فارسی
۴۱۳	واژه‌نامه به ترتیب الفبای انگلیسی
۴۲۹	نمایه
۴۵۰	فهرست فشرده منابع

www.ketab.ir

در اولین روزهای بهار ۳۹۰ در یکی از آن لحظات عجیب و جادویی، ناگهان از خودم پرسیدم چرا فرهنگی تخصصی از واژگان فیلمنامه تهیه نکنم! برای من که «ولادیم» «پرده‌پاز»ی هستم، چالش تازه‌ای به نظر می‌رسید. پس در سالهای ترجمه می‌توانستم تمام آموخته‌هایم را یک جا جمع کنم به علاوه مخاطب می‌توانست نگاهی اجمالی اما دقیق به گسترهٔ سر فیلمنامه‌نویسی بیندازد. آن قدر بدیهی به نظر می‌رسید که متعجب بودم چرا زودتر به فکر نرسید، و مهم‌تر از آن، گمان می‌کردم حتماً قبل از من، کس یا کسانی به این فکر افتاده‌اند. بنابراین بلافاصله شروع به جست‌وجو کردم. ولی چیزی نیافتم! بین دوستان و همکاران هم کسی چنین کتابی را ندیده و درباره‌اش نشنیده بود. وقتی مطمئن شدم چنین فرهنگی «ظاهراً» نوشته نشده، ذهنیت جهان‌سومی‌ام به من حکم کرد حتماً اشکالی در

آن وجود دارد. تا ماه‌ها، و حتی بعد از بستن قرارداد و شروع رسمی کار - که خیلی سریع اتفاق افتاد - همچنان به خودم قوت قلب می‌دادم که این کار شدنی و مفید است. خوشبختانه تمام کسانی که با آن‌ها مشورت کردم - از ناشران تا استادان دانشگاه، فیلمنامه‌نویسان، و مترجمان - نظر مثبت داشتند و بدون تردید تشویق‌های آن‌ها تأثیر تعیین‌کننده‌ای بر ادامه‌ی کار داشت. همین‌جا از همه‌ی آن‌ها صمیمانه تشکر می‌کنم.

اولی‌ای که می‌دانستم چه گردابی پیش رو دارم، هرگز در شرایط مناسب به آب نمی‌زدم! نوشتن فرهنگ تخصصی درباره‌ی دانش فیلمنامه‌نویسی و داستان‌گویی در سینما، کار سترگی است. ابعاد و زوایای زیادی دارد و اصولاً یک کار عمیق فکری و نظری است. به منابع و کتاب‌های تخصصی و، مهم‌تر از همه، «فراغت» نیاز دارد. اما قرار است راجه بستم و این‌جا و آن‌جا اعلام کرده بودم که مشغول چنین کاری هستم، و از شما چه پنهان، برای این‌که خودم را مجبور به تمام کردنش، خبرش را شخصاً همه‌جا پخش کردم. بعضی‌ها می‌گفتند: «آقای تهرانی ایده‌ها را بدزدند و فقط برای این‌که کار را زودتر به خودشان ثبت کنند، کتابی سرهم‌بندی‌شده تحویل دهند؟» این‌ها این‌ها بابت چندان نگران نبودم، چون می‌دانستم این‌جا کسی نمی‌تواند سر را به چنین مخمصه‌ای نمی‌اندازد!

کار با وقفه‌های گاه طولانی ادامه یافت و بالاخره به‌جا رسیدم که احساس کردم برای ویراست اول کافی است. اگر دست خودم بود، دست‌کم یک سال دیگر روی آن کار می‌کردم، ولی به توصیه‌ی ناشر و اطرافیان، بقیه‌ی کار را به ویراست دوم موکول کردم.

حالا که به کتاب نگاه می‌کنم، از بعضی مدخل‌ها خیلی راضی‌ام

ولی از همین حالا می‌دانم بسیاری از مدخل‌ها در ویراست بعدی، به درجات مختلف تغییر خواهند کرد، و البته با توجه به پیشرفت سریع این حوزه، بازنگری و بسط مطالب گریزناپذیر به نظر می‌رسد.

خوشبختانه موج کتاب‌های فیلمنامه‌نویسی در دهه‌ی اخیر در کشورمان چشم‌گیر بوده و بی‌تردید تحولی اساسی در این عرصه ایجاد داده است. اما این کتاب‌ها عموماً ترجمه‌اند و مترجمان فیلمنامه‌نویسان معادل‌های یکسانی برای واژگان و اصطلاحات استفاده نمی‌کنند. از این رو لازم دیدم تمام واژگان فیلمنامه‌نویسی را به دقت تحقیق کنم و برای تک‌تک‌شان معادل‌های دقیق و تا حد ممکن قابل‌قبول و بی‌شکای همگان ارائه دهم. فرهنگ فیلمنامه در وهله‌ی نخست با این هدف تهیه شده است.

از سوی دیگر، شاهد بودم که به دلیل تفاوت و گاه متضاد نظریه‌پردازان و استادان فیلمنامه‌نویسی، مخاطب این جایی را قدری سردرگم می‌کند. لازم بود احداث اضافات، «کولاژی» از این نظریه‌ها فراهم آید تا اذهان را روشن کند و ثغور را معین کند. سعی کردم بهترین نظرها درباره‌ی واژگان و اصطلاحات را کنار هم بگذارم و از حوزه‌ی تازه‌تأسیسی به نام «نظریه‌ی فیلمنامه‌نویسی»، چشم‌اندازی فشرده و کاربردی ارائه کنم. در مدخل‌های مربوط به ژانرها، کوشیدم با پرهیز از مطالب عمومی و تاریخی، به اختصار درباره‌ی تکنیک‌ها و روش‌های رایج در نگارش هر ژانر توضیح دهم و ویژگی‌های هر یک را از نظر فیلمنامه‌نویسی تشریح کنم. در ویراست بعدی کتاب، قطعاً مباحث مربوط به ژانرها و خصوصاً زیرژانرها گسترش خواهد یافت، اما باید در نظر داشت که در چارچوب چنین فرهنگی، خیلی نمی‌توان وارد جزئیات و شاخه‌های فرعی ژانرها شد.

واقعیت این است که فرهنگ تخصصی فیلمنامه می‌توانست بیش از هزار صفحه باشد و حتی در چندین مجلد چاپ شود. اما چون هدفم کتابی کاربردی برای فیلمنامه‌نویسان است، نه متبعی آکادمیک برای محققان، احساس کردم مطالب باید خلاصه و فشرده شوند تا کتابی جمع‌وجور و خوش‌دست پدید آید. بی‌صبرانه منتظر نظرات و نقدهای خوانندگان هستم و مسلماً ویراست بعدی را بر مبنای بازخوردها و نقدها بازنویسی خواهم کرد.

در پایان، از مدیریت و کارکنان انتشارات فارابی صمیمانه تشکر می‌کنم. آقای نصرت‌الله تابش از همان آغاز به این کتاب نگاهی ویژه داشتند و همیشه آن را - گاه حتی بیش‌تر از خود من - درک می‌کردند. قلم‌ساز وقت فارابی، آقای حسن نجاریان نیز نظر مثبت داشتند و من امیدوارم بنیاد سینمایی فارابی در آینده به کانون اصلی تولید فکر در سینمای ایران تبدیل شود. اما نیل به این هدف، به تعبیر ساده اساسی نیاز دارد. و تشکر ویژه از ویراستار محترم، احمد فره‌گ‌نیا دوست نزدیک و بهترین ویراستاری که می‌شناسم. ایشان نقش مهمی در شکل‌گیری نهایی کار داشتند، و چه روزهای خاطره‌انگیزی در آن دفتر روبه‌روی خانه‌ی هنرمندان داشتیم. و بالاخره کتاب را تقدیم می‌کنم به همسر عزیزم، شهره افشارمنش، که همه چیزها را با من او هستم.

محمد گذرآبادی

farhangfi.lmnameh@gmail.com

دی‌ماه ۱۳۹۲